

ТЕЗАУРУС НА ЛИЧНОСТОВИ ДЕСКРИПТОРИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК (ПСИХОМЕТРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ)

Енчо Герганов и Валери Тодоров

More than 11 600 Bulgarian words related to personality characteristics were selected from the Dictionary of Bulgarian language. After several iterations of reducing the number of words in the initial list according to some important criteria 1618 Bulgarian personality adjectives remained. 20-22 native speakers of Bulgarian have scaled these adjectives on four scales – frequency of usage, utility for describing personality, social desirability and clarity of meaning. High interrater reliability has been obtained for all scales. Cronbach Alpha varies from 0.89 to 0.98 and interrater correlation coefficients are in the range of 0.26 for “Utility” scale to 0.72 for Social desirability scale. Intercorrelation matrix of the four scales consists of high correlation coefficients with the exception of Social desirability scale whose correlation coefficients with other three scales vary from 0.20 to 0.27. The highest correlation ($r=0.81$) is between the scales of frequency of usage and clarity of meaning. Scale values on the four scales for the first 500 most frequent Bulgarian adjectives are given in 4 tables. The adjectives in a given table are rank ordered according to scale values on the corresponding scale.

Постановка на задачата

През последните десетилетия се провеждат интензивни изследвания на факторната структура на множество думи, които се използват за описание на личността (Hampson, 1988; Brigs, 1989; Digman, 1989; Digman, 1990; Caprara, 1996a; Caprara, 1996b и др.). Необходима предпоставка за тези изследвания е предварителният психосемантичен (психолексикален) анализ на думите от съответен език, които означават личностови черти или определени типове човешко поведение. Макар че психометричното изследване на личността с въпросници е предшествано от психолексикалният подход, въведен в психологията още през 30-те години (Allport & Odbert, 1936), той не се познава у нас и доколкото ни е известно не се е прилагал досега към българска лексика. От въвеждането му през 30-те години до наши дни психолексикалният подход е претърпял съществено развитие главно в посока на подбора на думите въз основа на оцен-

ките им по множество важни параметри, като полезност за описание на личността, субективна честота, социална желателност, яснота на значението, скалите по семантичния диференциал и др. (Подробен преглед на публикациите по тези проблеми се съдържа в статията на един от авторите на това изследване (Тодоров, 1996.) Психосемантичният подход се основава на допускането, че многовековният познавателен опит на хората в областта на характерните черти на човека и проявите им в човешкото поведение е намерил отражение в езика и особено в лексикалната му система. Много от характерните личностови черти са означени с отделни думи. Важни и същностни страни на човешкия характер са отразени в лексикални единици, които формират отделни богати и продуктивни словообразователни парадигми. Психосемантичният анализ на множество думи, чрез които се описва личността, разкрива големи възможности както за изследване на личностните теории за човешкия характер, така и за изграждане на експериментално проверяеми научни теории за същността и функционирането на човешката личност. Каквито и теоретични конструкти да се предложат в модел за личност, тяхната проверка изисква операционализацията им, която минава през думите и изразите на езика. Познаването на семантичните полета на интерпретация на езиковите единици, с които си служат хората, е гаранция, че ще се намерят най-точните и адекватни операционни аналози на дадени личностови конструкти, когато се пристъпва към експерименталната им проверка.

Както е известно, психометричният подход към личността включва разработката на въпросници, които се състоят от множество твърдения за личностови черти и проявите им в поведението на човека. Независимо какви теоретични личностови конструкти са залегнали в основата на един въпросник за изследване на личността, те трябва да се операционализират до равнището на ясно формулирани твърдения за наличието на една или друга черта или проявата ѝ в човешкото поведение. Изследваните лица, от които се иска да преценяват в каква степен дадено твърдение за наличие на определена черта се отнася за тях, необходимо е да разбират много добре значението и смисъла на съответните думи и изрази (Герганов и Атанасов, 1992). Тъкмо това налага да се изследва множеството думи, които носителите на езика използват във всекидневното общуване, когато правят характеристика на някого или се самооценяват. Както посочихме по-горе, изследванията на личността чрез измерване на нейните черти са започнали с обемни и задълбочени психолексикални анализи на словното богатство главно на английския език. Полученият като резултат от тези анализи списък от личностови дескриптори е бил източник за подготовката на най-различни въпросници за самооценка или оценка на друг. Само думите—личностови дескриптори, обаче не са достатъчни за разработката на валидни и надеждни методики за изследване на личността. Както е известно, думите се различават по количествена изразеност на различни параметри, като *честота на употреба* в езика, *степен на познатост*, *емоционално въздействие* и др. (Герганов, 1987). Някои от тези параметри имат много голямо значение за адекватната оценка и самооценка на личността. В множеството изследвания, посветени на Голямата петорка (Goldberg, 1981a, 1981b, Digman, 1989, Digman, 1990, Caprara, 1996a, 1996b и др.), се отчитат най-вече следните четири параме-